

Sv. Augustin i sv. Grgur Veliki

o Primatu

POBIJAJUĆI i ispravljajući lanjske godine (vidi »Život« 1933., str. 86—93; 131—143!) razne izvode beogradskoga sveučilišnog profesora dra D. Jakšića, što ih je napisao u svojoj brošuri »Povodom enciklike pape Pija XI. o vaseljenskom Saboru Efeskom« pokazali smo, kako ni način obrađivanja ni izneseni dokazni materijal nimalo ne preporučuje, a kamo li dokazuje njegove teze. Postupali smo pri tom prema onoj: »Amicus Plato, sed magis amica veritas!« Tom smo zgodom obećali, da ćemo se još posebno osvrnuti na mišljenja sv. Augustina i sv. Grgura Velikoga o primatu rimskoga biskupa, budući da su i oni u radnji dra Jakšića dospjeli među — protivnike primata! Iskupit ćemo dakle zadanu riječ te »sine ira et studio« kritički istražiti, kako su ta dva velikana, od kojih je jedan čak i sam sjedio na papinskom prijestolju, mogla uopće doći u »društvo neprijatelja primata«. Učinit ćemo tako to radije, što će onda dr. Jakšić, koji dosele, barem koliko je nama poznato, nije ni pokušao pobiti naših izvoda, moći u interesu istine i ljubavi lakše odgovoriti na naše dokaze.

Sv. Augustin klasički svjedok primata.

Ako ćemo dakle vjerovati dru Jakšiću, čak će i sv. Augustin te sv. Grgur Veliki ustati protiv katoličke nauke o primatu i nepogrešivosti papinoj! On bo veli:¹ »Da na Efeskom Saboru nije mogao papa Celestin rješavati lično o dogmama vjere, da njegovo suđenje nije bilo odlučujućim, te da on nije smatran nepogrešivim učiteljem vjere ne samo na Istoku, već i na Zapadu — o tome nam svjedoči nitko manji nego bl. Augustin, taj veliki Otac zapadne Crkve, koji je bio lično pozvat na Efeski Sabor, ali ga je poziv na žalost, zatekao već mrtva.« Dr. Jakšić pače konstatira, da i današnji papa slavni »Pijo XI. u enciklici žali, što bl. Augustin nije mogao prisustvovati na Efeskom Saboru.« No na istome mjestu svoje enciklike papa ističe i jasne riječi Augustinove o ponovnoj definitivnoj osudi hereze pelagijevske po nepogrješivoj presudi Apostolske Stolice. Ovako naime Augustin daje oduška svojoj vjeri: U ovim je riječima Apostolske Stolice (pape Zosima) sadržana tako stara i osnovana, tako sigurna i jasna katolička vjera, da je kršćaninu grjehota o njoj posumnjati.«² Dr. Jakšić imao je te riječi pred očima, ali mukom muči o njima, jer se nikako ne slažu s njegovim tvrdnjama, već ih upravo obaraju.

¹ Str. 30. i dalje.

² Ep. 190. Corp. scr. eccl. lat., pg. 159; Migne, P. L. 33, 685—686.

O predašnjoj osudi pelagijevske hereze po papi Inocentu I. imamo istotako sjajno svjedočanstvo primata i nepogrešivosti papine u riječima istoga sv. Augustina: »O toj stvari već su akta dviju sinoda poslana Apostolskoj Stolici. Odgovori su također stigli. Stvar je svršena. Oh, da bi se jednom skončala i zabluda! Iz ovih autentičnih riječi Augustinovih³ nastala je kasnije poznata krilatica: »Roma locuta, causa finita!« Stvarno se tu isto potvrđuje, što veli o konkretnom slučaju sv. Augustin: »Jam enim de hac causa duo concilia missa sunt ad Sedem Apostolicam. Inde etiam rescripta venerunt. Causa finita est; utinam aliquando finiatur error!«⁴

Imamo i svu silu drugih svjedočanstva Augustinovih o primatu papinu baš u onim spisima njegovim, iz kojih dr. Jakšić hoće da protivno dokaže. Čujmo n. pr. riječi svečeve o ugledu katoličke Crkve u spisu »Contra epistulam fundamenti Manichaeorum« od g. 396—397. »U katoličkoj Crkvi, kaže, drži me osim prebistre mudrosti, koju samo malo koji duhovni čovjek u ovom životu upoznaje..., suglasje naroda i plemena; drži me autoritet, koji se od početka upirao na čudesa, hranio se nadom, umnožio se ljubavlju, i utvrdio se starinom; drži me nasljedstvo Svećenika onamo od same Stolice Petra apostola, komu je Gospodin poslije uskrsnuća povjerio pastvu svojih ovaca sve do sadašnjeg episkopata...«⁵

Govoreći o »nasljedstvu Svećenika« Augustin prije svega misli na nasljedstvo rimskih biskupa, kako to i sam potvrđuje dodatkom »onamo od Petra apostola... sve do sadašnjeg episkopata.« I da je to rimski episkopat, bjelodano slijedi također iz paralelnog teksta Augustinova u 53. pismu ad Genserosum,⁶ gdje svetac utvrđuje Generozu u vjeri protiv lažnih obmana donatističkoga svećenika, koji je Generozu nagovarao: »Drži se stranke Donatove, čiji se red (nasljedstva) tumači u pismu biskupa tvoga grada.« Augustin mu odgovara, da ga taj donatist želi oćijeviti od cjeline i turiti u stranku te ga tako otuđiti zapovijedima Božjim. I dalje veli: »ako se naime treba osvrnuti na red biskupa, koji su jedan drugoga naslijedili, koliko sigurnije i doista spasonosno nabrajamo ih onamo od samoga Petra, kojemu je Gospodin kao uzor-sli-

³ Sermo 131, 10.

⁴ Migne, P. L. 38, 754. Dodaj tomu dokazu i ovu sjajnu izjavu, kojom Augustin apostrofira arijevsku herezu: »Non crederis veram fidem tenere catholicam, quae fidem non doces esse servandum Romanam« (Sermo 120. n. 12. ed. a Mai in Biblioth. nova Patrum, I. 273). Por. Hurter, Comp. theol. dogm. I. n. 434.

⁵ Migne, P. L. 42, 175.

⁶ Migne, P. L. 33, 196.

ei čitave Crkve rekao: Na toj stijeni sazida ću Crkvu svoju, i vrata paklena ne će je nadvladati. Jer je Petra naslijedio Lino, Lina Klement, Klementa Anaklet, Anaklet Evarista... Siricije Anastazije. U ovom se ređu nasljedstva ne nalazi nijedan donatistički biskup.«

Ti su tekstovi iz spisa sv. Augustina posve jasni, skladno se popunjuju i povrh toga rade o vrhovnoj instanciji u vjerskim stvarima te se jednako oslanjaju na klasične tekstove sv. Evandelja o primatu Petrovu kao i na usmenu tradiciju, po kojoj vjersko pitanje riješeno definicijom Apostolske Stolice rimske. Prema hermeneutičkom načelu, da ne valja tražiti protivurječja u raznim riječima jednog te istog pisca, nego da po mogućnosti treba tamnije tekstove osvijetliti jasnima i protumačiti ih u skladu s njima, moramo i mi skladno postupati sa raznim svjedočanstvima Augustinovim.

Dru Jakšiću nije nimalo stalo do ovoga pravila, kad hotimice ignorira prvi od spomenutih tekstova pa istotako i drugi, što ga poznaje svaki bogoslovac, te osim toga posve šuti o brojnim svjedočanstvima, kojima sv. Augustin tumači klasične tekstove Evandelja o stijeni Crkve i o pastiru ovaca Kristovih. Mjesto toga on iznosi četiri tobožnja protivudokaza, i to u predmetima, koji se barem direktno ne tiču vjere nego crkvene discipline u posebnim slučajevima, pa i ovih tekstova ne iznosi točno.

Četiri prigovora.

U prvom navedenom prigovoru Augustin se bavi pitanjem, da li se u vrijeme pape Melhijada i cara Konstantina imao priznati za zakonitog biskupa u Kartagi katolički Cecilijan ili donatistički Majorin. I tu je odmah fatalno za tvrdnju Jakšićevu, što u onom istom 43. pismu, koje navodi sam Jakšić, sv. Augustin opet jasno ističe, kako »je u Crkvi rimskoj vazda u snazi bio primat Apostolske Stolice — Ecclesiae Romanae, in qua semper Apostolicae Cathedrae viguit principatus.«⁷ Povodom neprestanih prepiraka afričkih donatista i utoka njihova caru Konstantinu naredi ovaj, da se u Rimu 1. listopada 313. pod predsjedništvom pape Melhijada ima držati sinoda, na kojoj će 15 italskih i tri galska biskupa istražiti i riješiti pitanje zakonitosti Cecilijanove ili Majorinove. A jednu i drugu afričku stranku zastupat će po 10 afričkih biskupa. Sinoda je iza trodnevnog istraživanja priznala zakonitost katoličkog biskupa Cecilijana i osudila Donatovu stranku. No donatisti stadoše dalje zanovijetati i tužiti se, da su im krivo sudili u Rimu. Sv. Augustin na to zanovijetanje primjećuje: »Ecce putemus illos episcopos qui Romae iudicarunt non bonos iudices fuisse; restabat adhuc plenarium Ecclesiae universae Concilium, ubi etiam cum ipsis iudicibus causa posset agitari, ut si male iudicasse convicti essent,

⁷ Petar je primio primat u Crkvi ne radi sebe samoga nego radi Crkve, koju on kao formalni princip vrhovnog autoriteta također reprezentira. Poredi također prekrasno svjedočanstvo Augustinovo (Sermo 15 de Sanctis) o Petru stijeni Crkve uz adekvatno tumačenje stijene po sv. Leonu I., obadva u rimskom časoslovu, 22. februara.

⁸ N. 7. Migne, P. L. 33, 163.

eorum sententiae solverentur...« Jakšić malo netočno prevodi prve riječi: »Eto smatramo one episkope, koji su u Rimu sudili, da nisu bili dobri suci...« Točnije veli Augustin: »Eto recimo ili uzmimo, da oni biskupi, koji su u Rimu sudili, nisu bili dobri suci. Preostao je još plenarni Sabor cjelokupne Crkve, gdje se s istim sucima stvar mogla raspravljati, tako te bi se u slučaju, da su krivo sudili, poništili njihovi glasovi.«⁹

Dr. Jakšić se vara, kad misli, da se te riječi Augustinove nužno protive primatu i nepogrešivosti papinoj. Prije bi se moralo dokazati, da je papa Melchijad na onoj pomjesnoj sinodi, sazvanoj od cara u Rimu, *govorio ex cathedra*, t. j. svojim vrhovnim autoritetom i u vjerskoj stvari kao vrhovni učitelj svekolike Crkve. No to već sam predmet rasprave ovdje isključuje. A ako se ovdje ne radi o definiciji *ex cathedra*, posve je opravdano (*»justissime dici«* potest) i po tadašnjoj i današnjoj katoličkoj nauci vjerskoj, da je sveopći Sabor cijele Crkve, dakako uz predsjedništvo ili barem uz potvrdu papinu, valjano mogao suditi o presudi mjesnog sabora i eventualno poništiti presudu njegovu. Da je sv. Augustin doista tako shvatio vrhovni ugled sveopćeg Sabora uz odobrenje papino, to jasno proizlazi iz gore spomenutih njegovih izjava o prvenstvu Apostolske Stolice Rimske i o »svršenoj stvari« po definitivnom sudu te Apostolske Stolice.

Drugi tobožnji dokaz Dra Jakšića iz pisma Augustinova¹⁰ ruši se odmah, samo ako se navede čitava rečenica, koju je Dr. Jakšić samovoljno prekinuo i okrajio izostavivši konkretne primjere, iz kojih se vidi, da na tom mjestu Augustin ne govori o vjerskim istinama nego o sveopćim liturgijskim obredima i disciplinskim običajima. Evo najprije prijevoda Jakšićeva: »Ono pak, što nije napisano već čuvano kao predanje, što i cijela vasačena čuva, daje se razumjeti bilo od samih apostola, bilo od vasačenskih Sabora, kojih je autoritet u Crkvi najspasonosniji.«

Dr. Jakšić navodi te riječi po izdanju zbirke *Migne*, u kojem ipak iza citiranih riječi Augustinovih ne slijedi točka nego zarez uz ovaj dodatak: *»commendata atque statuta retineri, sicut quod Domini passio et resurrectio et ascensio in coelum et adventus de coelo Spiritus Sancti anniversaria solemnitate celebrantur, et si quid aliud tale occurrit, quod servatur ab universa, quacumque se diffundit, Ecclesia.«*

Treba dakle prijevod Jakšićev ovako popuniti: »Ono pak, što nije napisano već čuvano kao predanje, što se i širom svijeta drži, lako razumljivim načinom i dalje se čuva, *pošto su to preporučili i odredili ili sami apostoli ili plenarni Sabori*, kojih je autoritet u Crkvi najspasonosniji: tako se n. pr. slave godišnjom svečanošću Gospodinova muka i uskrsnuće i uzlazak u nebo, pa i dolazak Duha Sv. s neba, te ovamo ide i drugo slično, čega se drži cjelokupna Crkva, kudgod se prostire.« Već riječ »statuta« uz navedene primjere pokazuje, da se ovdje radi o *sveopćim praktičnim odredbama* apostola ili plenarnih Sabora, kojih se drži sva Crkva, u opreci sa poslije navedenim *lokalnim* običajima ili obredima, koji su različiti u različitim krajevima. I tu, što se naime tiče lokalnih običaja, sv. Augustin svjetuje Januarija, da se prilagodi onima, među kojima živi. Kao takve lokalne običaje spominje nemrs u subotu, koji se dr-

⁹ Migne P. L. 33, 169.

¹⁰ 54. ad inquisitiones Januarii, M. P. L. 200.

žao u Rimu, a u Milanu se nije držao; nadalje običaj svakidašnje sv. pričesti u nekim crkvama, dvokratnu liturgiju jutarnju i večernju na Veliki Četvrtak, i tako dalje.

No recimo konačno — dato, non concessio —, da je Augustin na tom mjestu također govorio o *vjerskim istinama*, koje saznajemo po usmenoj predaji apostola i po vjerskim definicijama sveopćih crkvenih Sabora; i onda nema tu nikakve poteškoće protiv vrhovnog autoriteta papina, bez kojega potvrde ne vrijede ni dogmatske odluke sveopćih Sabora.

U petom poglavlju istoga pisma Augustin žigše kao »predrsko bezumlje, ako tko o tom disputira, da ne valja tobože činiti, što obično vrši (frequentat) *sva Crkva širom svijeta*.« I ovdje se proteže neprevarljivost cijele Crkve i samoga pape *na stvari čudoreda i opće discipline* barem toliko, da je po samoj vrhovnoj vlasti ključeva posve isključeno, da bi se *sva Crkva*, dakle uz odobrenje rimskoga pape, mogla držati pogubnog morala i pogubne sveopće discipline. Također nije nikad mogao koji zakoniti sveopći Sabor u tom pogledu biti u opreci s papom kao vrhovnim učiteljem, jer je sama zakonitost presuda općega Sabora bitno ovisna o potvrdi papinoj. Dr. Jakšić krivo shvaća ekumenske Sabore, kad ih prikazuje ili u opreci ili u posvemašnjoj neovisnosti o papi onoga vremena.

Na *trećem* mjestu Dr. Jakšić donosi jedan tekst iz 1. poglavlja druge knjige Augustinove »De baptismo contra Donatistas«. Da je pisac samo nešto pobliže uvažio kontekst ovoga citata, našao bi nesamo rješenje svome prigovoru nego uz to u istom prvom poglavlju barem *trostruko* sjajno svjedočanstvo Ciprijanovo i Augustinovo o primatu Petrovu i papinu. Kad su se naime donatisti razmetali autoritetom sv. Ciprijana u pitanju prekrštavanja obraćenih heretika, upozorio ih je sv. Augustin na riječi Ciprijanove u pismu ad Quintum (ep. 71.), gdje čitamo: »*I Petar, koga je Gospodin izabrao kao prvoga, i na kome je sazidao Crkvu svoju* (Mat 16, 18), nije kasnije u prepirci s Pavlom o obrezanju što nedolično zatražio ili preuzetno¹¹ sebi prisvojio, te bi rekao, da on drži primat, i da novoobraćenici i potonji moraju njega prije svega poslušati; niti je prezreo Pavla, što je on prije bio progonitelj Crkve, nego je primio savjet istine i lako pristao na opravdani razlog, što ga je Pavao isticao; time nam je naime podao primjer sloge i strpljivosti, da ne bismo uporno svoje ljubili već i sami usvojili korisne i spasonosne savjete svoje braće i kolega, ako su istiniti i opravdani.«

Na ove korektne riječi sv. Ciprijana nadovezuje Augustin ovako: »*Eto, gdje Ciprijan spominje, što smo naučili i u Sv. Pismu, kako je naime apostol Petar, u kojem je primat apostolâ tako izvrsnom milošću preodličan* (in quo primatus apostolorum tam excellenti gratia praeeminet), u pitanju obrezanja stao drukčije postupati (aliter agere), nego je to istina zahtijevala, i kako ga je zato potonji apostol Pavao ispravio... Ako je dakle, velim, Petar mogao protiv pravila istine, kojega se kasnije držala Crkva, obraćenike iz poganstva siliti na židovske obrede: zašto nije mogao Ciprijan protiv pravila istine, kojega se kasnije držala *sva Crkva*, siliti heretike i raskolnike, da se iznova prekrste? Mislim, da se bez ikakve svoje sramote biskup Ciprijan može porediti

¹¹ »Preuzetno« bi se vladao sv. Petar ili papa, kad bi mislio, da je svaki lični čin njegov nužno razborit, kao da ne može više sagriješiti.

s apostolom Petrom s obzirom na mučenički vijenac. Uostalom, još više se imam bojati toga, da ne pogrdim Petra. Tko naime ne zna, da *ono prvenstvo apostolata treba više cijeniti od svakog episkopata* (... *illum apostolatus principatum cuilibet episcopatu esse praeferendum*)? No makar i razmak bio između milosti jedne i druge katedre, jedna je ipak slava mučenikâ... Kraj svega toga, ako tko sada sili kojega (obraćenika iz poganstva), da se obreže i tako da se pokrsti, mnogo više na to mrzi rod ljudski, nego ako se tko prisili, da se opet prekrsti. Zbog toga, kad se Petar, ono radeći, daje opametiti od potonjega Pavla (a Paulo posteriore corrigitur), pa ipak čuva vezu mira i jedinstva te se uzdiže do mučeništva: koliko lakše i jače valja dati prednost onomu, što je utvrđeno odredbama cjelokupne Crkve, ispred ugleda jednoga biskupa ili jednog pokrajinskog sabora!¹²

U svijetlu svega konteksta, o kojem dr. Jakšić opet mukom muči citirajući samo posljednju rečenicu, svaki nepristrani čitač lako uvida, da se tu najprije do tri puta sjajno ističe pravno preimućstvo Petrovo, i na tu konstatiranu činjenicu da se onda nadovezuje ovaj dokaz a majori ad minus: Ako se nosilac vrhovnog autoriteta među apostolima, Petar, u svom nerazboritom i štetnom postupku prema obraćenicima iz poganstva dao opametiti ukorom i opomenom potonjeg apostola Pavla, i to bez uštrba mira i jedinstva crkvenoga: koliko većma treba sada, da vi donatisti više držite (u pitanju prekrštavanja heretika) do utvrđenih norma cjelokupne Crkve, nego do ugleda jedinog biskupa (Ciprijana) i (njegovih) pokrajinskih sabora? Sv. Augustin dobro shvaća, da povlastica vrhovnog učitelja u vjeri ne isključuje u sv. Petru eventualnih praktičnih pogrešaka u postupku s ljudima, i zato s potpunim pravom opravdava ukor, što ga je Petru udijelio sv. apostol Pavao. A to isto učila je vazda sva katolička Crkva i teorijski i praktički. To pokazuje n. pr. postupak sv. Polikarpa s papom Anicetom i pismo sv. Ireneja papi Viktoru I. o tada prijedpornom pitanju, kada se ima slaviti Uskrs: da li u nedjelju po zapadnoj ili svake godine točno na 14. nizana po istočnoj praksi, i tako dalje. Svuda se traži od vjernika rationabile obsequium t. j. duhovna i razborita služba. A osobito biskupi, što ih je postavio Duh Sv. da ravnaju Crkvom Božjom (Djela ap. 20, 28), koji su dakle općenito govoreći de jure divino, imaju biti savjetnici vrhovnog natpastira nesamo na raznim Saborima nego i izvan toga zborovanja. Redovito i sam papa u važnim stvarima pita biskupe za savjet, kaošto je to učinio n. pr. papa Pijo IX. prije dogmatizacije nauke o neoskrvnjenom Začecu Majke Božje ili Pijo X. prije konačne redakcije novog »Zakonika kanonskog prava« ili Pijo XI. o uputnosti nastaviti i zaključiti Vatikanski Sabor. Bilo je i u moderno vrijeme apostolskih biskupa i kardinala, koji su poput sv. Karla Boromeja i sv. Roberta Bellarmina doličnom čednošću opominjali samoga papu ili ga upozorili na razne nedostatke ili potrebe Crkve.

Preostaje nam još iz spisa sv. Augustina da riješimo četvrti prigovor, komu dr. Jakšić poklanja preko dvije stranice (33—35) svoje brošurice. Radi se u tom prigovoru o apelacijama na rimskoga papu. Već činjenica o mnogobrojnim apelacijama samih istočnih biskupa na papu temeljito pobija taj prigovor.

¹² Migne, P. L. 43, 126—127.

Pisac se tu razmeće riječima *Otaca Sabora u Kartagi* od g. 424. pa ih upravo samovoljno prekraja, kao da je taj pokrajinski »Sabor zabranio papi rimskom, da prima apelacije na (sic!) odredbe sabora afrikanke crkve.« Pa ipak sam Jakšić mora priznati, kako su biskupi toga sabora papi pisali: »Praefato itaque debitae salutationis officio, *impendio deprecamur*, ut deinceps ad Vestras aures hinc venientes non facilius admittatis nec a nobis excommunicatos in communionem ultra velitis excipere: quia hoc etiam Nicaeno Concilio definitum facile advertet Venerabilitas Tua.« To će reći: Oci Sabora »svetrdno mole« papi, da »ne bi odveć lako pripustio« one, koji iz Afrike k njenu dođu, i da »istoli« ne primati dalje u zajednicu svoju one, što su ih afrički biskupi izopćili. Jakšić silu nanosi tekstovima, gdje govori o »zabranis« afričkih biskupa, i dalje o tom »da papa ne dopusti sebi primati u općenje...« Ima tu i interpoliranih riječi: »da (klirici vaši) raspravljaju naše poslove.« Jakšić je morao kontrolirati srpski prijevod po uzoru izvornog teksta, koji govori o klericima izvršiocima (*executores*), dok su riječi »da raspravljaju naše poslove« iznesene iz prsti. Dr. Jakšić još čudnije postupa o činjenicama. Kad veli: »Ova poslanica ... *kategorično svjedoči*, da tako je papa Celestin težio, da si počini Afrikanu crkvu, da su ipak njegove pretenzije na odnosu dogmatičnog učenja Crkve bile odbijene, te da papeka vlast u 5. vijeku nije se priznavala ni na cijelom Zapadu.«

Afrički biskupi, među njima lijesni prijatelji Augustinovi Aurelije, primas u Kartagi, i Alipije, drage volje i u ovom pismu priznaju vrhovni autoritet Rimske Crkve poput samog sv. Augustina u gotovo istodobnom pismu 209. »ad Celestinum«, kaošto su to i malo prije priznali i afrički biskupi u pismu papi Bonifaciju, i kaošto isto ističe papa Leon I. u svom pismu (ep. 12) ad *episcopos Africae*.

Ali biskupi, prisutni na saboru u Kartagi, podupiru *nicejskim* kanonima svoju molbu, a nisu tada još znali za 4. i 7. kanon Sardičkog ili Sredaškog Sabora od g. 347. (al. 343), kojima se ističe sloboda priziva svrgnutih biskupa na presudu Rimske Stolicе.¹³ Oci Sabora u Kartagi pišu naime u svom pismu Celestinu: »Nam ut aliqui tamquam a *Tuae Sanctitatis latere militantur, in nulla invenimus Patrum synodo constitutum.*« Ali 7. kanon sardički glasi ovako: »... Bude li biskup optužen, i budu li svi sabrani biskupi onoga kraja presudu izrekli te ga svrgnuli, a svrgnuti se biskup prizove na preblaženog biskupa Crkve Rimske, te htjedne da bude preslušan: Rimski biskup, ako drži opravdanim, da se obnovi istraža, neka se udstoji pisati biskupima *zusjedne*¹⁴ pokrajine, da revno istraže sve i da prema istini riješe parnicu. No ako taj prijeporni biskup svojom molbenicom potakne biskupa Rimskoga, da pošalje u ime svoje (de latere suo) prezbitere, može on prema svojoj volji i uvidavnosti učiniti, što hoće. Odluči li, da će poslati izaslanike, koji će na samome mjestu suditi s biskupima, tako te će ovi također uživati ugled onoga, koji ih je poslao: bit će njemu slobodno. Ako li misli, da su dovoljni biskupi iz iste pokrajine za konačno rješenje te stvari, učinit će, što drži podesnim prema svojoj premudroj uvidavnosti.«

¹³ Vidi Hardouin I, 639—624.

¹⁴ Time se ujedno rješava prigovor afričkih biskupa, koji ne znajući za ovaj kanon, ističu poteškoću, kako bi mogli *tudinci neupućeni* dobro suditi.

Tvrdilo se, da se sardičkim kanonima priznalo 1. samo *papi Juliju lično pravo*; 2. samo pravo *revizije* i 3. da se to pravo *dalo* papi na saboru, a da nije *de iure divino*. Ali se to kosi sa samim tekstom kanona.¹⁵

Konačno možemo i moramo afričke biskupe u ovom slučaju bar donekle ispričati nesamo poradi neznanja sardičkih kanona nego još više zato, jer se papa Celestin I. dao prevariti od svrgnutog i zločinačkog Apijarija, koji se vraćen u službu po legatu papinu Faustinu opet okaljao grdnim zločinstvima, što je dakako silno razjarilo ostale afričke biskupe. Osim toga čini se, da i izaslanik Celestinov, biskup Faustin, nije osobito taktički postupao s afričkim biskupima, koji se papi tuže na njegovo oklijevanje, dok nije sam Bog grizodušjem natjerao Apijarija na javnu ispovijed ponovnih zločinstva. Ali argumentum ex abusu nije nikakav dokaz protiv same vrhovne sudačke vlasti papine.

Što dulje piše Dr. Jakšić protiv papina primata, to mu i zaubice više rastu, i ne žaca se na posljednjim stranicama svoje brošure

**príkazati sv. Grgura Velikoga kao tobožnjeg svjedoka
protiv primata papina.**

Najprije zamjerava Bardenheweru, što taj »kuje u zvijezde Grigorija Velikoga i veliča ga za njegovu skromnost (servus servorum Dei), a carigradskog patrijarha Jovana Posnika ukorava, što je sebi prisvojio titulu vasiljenskog patrijarha.« I tu kliče: »Divne li rimske konsekventnosti!« Kao da nije dosljedno, da se i papa i patrijar i svaki crkveni dostojanstvenik pa i patrolog, koji o njima piše, drže one Kristove: »Tko je veći među vama, neka bude kao manji, i poglavar kao sluga.« (Lk. 22, 26)

Dalje piše, makar i preko volje tu zapodjenuo govor i o **mrskim a p e l a c i j a m a**:

»Ne da se poreći, da su se kadgod ponekoji predstojnici istočnih crkava obraćali rimskim papama sa vrlo laskavim i preuveličenim titulama, osobito onđda, kad su tražili ili očekivali od njih kakovu pomoć u svojoj borbi sa neprijateljima Hristove crkve. Takav slučaj dogodio se i za vrijeme pape Grigorija Velikoga. Aleksandrijski patrijark Evlogije, koji je stekao velike zasluge za crkvu u borbi sa jereticima, upravio je jedno pismo papi Grigoriju sa raznim laskavim titulama i izrazima. Poslušajte, što je odgovorio papa rimski Aleksandrijskom patrijarhu: »... Vaše blaženstvo bilo je dobro da napomene, da ne će nekim pripisivati gordih naziva, koji izviru iz sujete, a meni pišete govoreći, *kako ste zapovjedili (sicut jussistis)*. Tu riječ zapovijed molim da meni ne napomenete, jer znam, ko sam ja, ko ste vi. Po položaju vi ste meni braća, po vrlini oci (Loco enim mihi fratres estis, moribus patres). Dakle nisam zapovjedio, već se trsih napomenuti ono, što mi se učinilo korisnim. Ipak ne nalazim, da je vaše blaženstvo htjelo potpuno čvrsto držati ono što vam napomenuh, jer rekoh, da ne morate niti vi meni niti kome drugom štogod takovo pisati; i eto u predgovoru pisma, koji ste baš meni, koji zabranih, upra-

¹⁵ V. Hefele, Conc. — Gesch. 2. izd. I, 580 ss., Phillips, Kirchenrecht, V, 262 ss.

vili, napisaste gordi naziv, nazivajući me vaseljenskim papom (superbae appellationis verbum universalem me papam dicentes). To tražim, Vaša najljubeznija Svetosti, da to više ne radite, jer se vama oduzimlje ono, što se drugom više daje, nego li zakon traži (quia vobis subtrahitur, quod alteri plus quam ratio exigit, praebetur). Ja pak želim uspijevati ne riječima, već vrlinama. Niti smatram za čast ono, u čem vidim, da moja braća gube svoju čast: Moja čast jeste čast cijele Crkve. Moja čast jeste čvrsti značaj moje braće.¹⁶ Tada sam ja istinito počašćen, kada se nijednom pojedincu ne poriče dužno poštovanje. Ako me vaša Svetost nazivlje vaseljenskim papom, onda ona niječe, da je TO čitav svijet, koji mene priznaje (Si enim universalem me papam vestra Sanctitas dicit, negat SE hoc esse, quod me fatetur universum).«

Stanimo ovdje za čas, da upozorimo pisca na posve krivi prijevod posljednje rečenice. Tko je iole vješt latinskom jeziku te pobliže promotri dvije od mene istaknute riječi, brzo će uvidjeti, da valja tu rečenicu i s obzirom na tekst i s obzirom na najbliži kontekst ovako prevesti: »Ako naime Vaša Svetost mene nazivlje vaseljenskim papom, time niječe, da je ona sama ovo, što uopće za mene priznaje«, naime u ekskluzivnom smislu. Evo dva njemačka prijevoda iste rečenice u istom smislu: U izdanju »Bibliothek der Kirchenväter«¹⁷ Theodor Kranzfelder ovako prevodi: »Wenn mich aber Euere Heiligkeit »allgemeiner Bischof« nennt, so sprecht Ihr Euch ab, was Ihr mir beilegt, nämlich die »Allgemeinheit.« Slično i ispravno tumači G r i s a r¹⁸ te riječi ovako: »Indem Du mich »universalis papa« benennst, verneinest Du von Dir eine Würde, in welcher ich als Allgemeiner dastehen soll.«

Davno su katolički bogoslovci jasno riješili ove i slične prigovore, što ih moderni neprijatelji primata papina još uvijek vade iz zastarjele ropotarnice Janus-ove. Razlikujemo s Hurterom najprije stvar i ime. Što se tiče stvari, sv. Grgur Veliki nebrojeno puta jasno uči primat sv. Petra i rimskog pape; npr. u onom istom pismu, što ga dr. Jakšić hoće da upotrijebi protiv primata, Grgur ističe, kako je vršio primacijalnu vlast u novoobraćenoj Angliji, poslavši onamo monaha svoga samostana (sv. Augustina Kanterbury-skoga), što »su ga germanski biskupi s mojim odobrenjem, veli on, posvetili za biskupa« (Qui data a me licentia a Germaniarum episcopis episcopus fac-

¹⁶ »Meus honor est honor universalis Ecclesiae. Meus honor est fratrum meorum solidus vigor...« Grgur Veliki isto tako kao i Pijo XI. krasno ističe, kako Crkva nije radi njega, nego je on radi Crkve, i u ljubeznoj brizi za svu Crkvu i za čast svih biskupa stoji sva dika njegova. Zato i konačno veli: »Neka odstupe riječi, koje nadimlju taštinu i ranjavaju ljubav.« A dr. Jakšić iza *krivog prijevoda* te iza ovih divnih riječi papinih ne žaca se napisati: »Animadvertite testimonium CONTRA Petri primatum?«

¹⁷ Kempten, Ausgewählte Briefe des hl. Gregorius des Großen, 1874, pg. 420—421.

¹⁸ Zeitschrift für kathol. Theol., Innsbruck, 1880, pg. 502—503.

tus... ad praedictam gentem in finem mundi perductus est...); a dalje pripovijeda o pokrštenju 10.000 uodenika. O carigradskoj Crkvi piše Grgur Vel. (ep. 12.): »Tko ne zna, da je ona podvrgnuta Apostolskoj Stolici?« i opet veli (ep. 59.): »Ne znam, koji biskup nije podvrgnut ovoj Stolici.«¹⁹

Drugo razlikujemo pravi i opravdani smisao onoga izraza »episcopus universalis«, što znači vrhovnog namjesnika Kristova, koji ima jurisdikciju nad svom Crkvom, i u tom smislu zove se Leon Veliki episcopus Ecclesiae universalis seu catholicae. U drugom krivom i ekskluzivnom smislu, po kojem bi jedan jedini ravnao svom Crkvom bez drugih biskupa, kao da ovi nisu također uopće de jure divino postavljeni, da ravnaju Crkvom Božjom, Grgur ne će da se nazove episcopus vel papa universalis.

Treće napokon, dato non concessio, da je sv. Grgur apsolutno odbio ime univerzalnog pape: i onda ne bi iz toga ništa slijedilo protiv primata njegovog. Htio je naime svojom poniznošću postidjeti častohleplje carigradskog patrijarha i zato je sebi odabrao ime »servus servorum Dei« po primjeru sv. Petra, »koji je primio ključeve kraljevstva nebeskoga... pa se ipak ne naziva »universalis apostolus.«²⁰

Najstariji svjedoci o primatu.

Uostalom, da sv. Augustin i sv. Grgur nisu ni mogli drukčije misliti o papinskom primatu, svjedoči nam sva starina kršćanska. Samo ilustracije radi iznijet ćemo tek mišljenja apostolskih otaca: sv. Klementa Rimskog i sv. Ignacija Antiohijskog te svjedočanstvo sv. Ireneja, koji kako svojom časnom starinom tako i svojim položajem i svojim vezama dostojno predstavljaju uvjerenje i zapadne i istočne Crkve najstarijih vremena. U poslanici sv. Klementa Rimskoga Korinćanima po riječima patrologa Bardenhewera²¹ imamo »faktički dokaz za primat papin«.

Čuo je Klement, kako su nepravedno svrgnuli prokušane crkvene starješine u dalekom Korintu, i odmah nakon progonstva Domicijanova, u jeseni g. 96., autoritativno ustaje protiv te bune i nepravde. Ali ujedno mudro i taktički postupa i zato u prvom dijelu poslanice (c. 1—36) pripravlja duhove općenitim opomenama. U drugom glavnom dijelu (c. 37—44) jasno razlaže i dokazuje *organski i monarhijski ustav*, što ga je sam Bog dao Crkvi svojoj. Tako Klement hoće, da bolje uputi buntovnike na grdobu njihova zločinstva. U 37. poglavlju pisac nadovezuje na sliku o vojnoj službi pod vrhovnim vojskovođom, koju je samo natuknuo u predašnjem poglavlju, samo što ondje govori o ne-

¹⁹ Poredi i krasno svjedočanstvo (V. ep. 20 ad Mauricium imperatorem) i svu silu drugih izjava u člancima Oca Grisara u časopisu »Zeitschr. f. kath. Theol.« 1879, 655 ss.; 1880, 468 ss.

²⁰ V. V. ep. et 21; M. P. L. 77, 746 s.

²¹ Patrologie, 3. izd. 1910, 25.

beskoj vojsci i hijerarhiji, koja služi za uzor vojnoj službi na zemlji. »Vojujmo dakle, ljudi braćo, svim silama pod besprijeckernim zapovijedima (Božjim). Promatrajmo vojnike, koji služe pod zapovjednicima našim, kako uredno, kako poslušno, kako pokorno vrše naloge. Nisu svi zapovjednici ni hilijarsi ni stotnici..., ali se svaki drži svoga reda i mjesta, što su ga *kralj* i vođe naredili. Veliki ne mogu biti bez malih niti mali bez velikih. Pomiješani su svi, i noge bez glave nisu ništa; pa su i najmanji udovi našega tijela potrebni i prelaznici svemu tijelu. Pače sve skladno sudjeluje i u jedinstvenoj podređenosti služi na spasenje svega tijela.«

Vatja ovdje istaknuti, da Klement govori o organskom ustroju vojske pod jednim »kraljem« te ob organskoj uredbi tijela pod jednom »glavom«; a taj vidljivi »kralj« i ta vidljiva »glava«, koja bez nogu nije ništa«, ovdje ne mogu značiti nevidljivog i neovisnog Gospodina Isusa Krista, nego nas silom upućuju na monarhijski ustav crkveni, kako to kasnije potvrđuje spomenuti tip Velikog Svećenika (arhihijereja) u Starom Zavjetu. I papa Klement čitavim svojim autoritativnim postupkom u ovoj poslanici jasno potvrđuje monarhijski ustav Crkve katoličke, premda u drugu ruku iz psihologijskih razloga ne će da se bez potrebe preko mjere upire na svoj vrhovni autoritet nego više u duhu ljubavi hoće da uspješno stane na put sablažnjivoj razmirici po primjeru samoga Gospodina Krista, koji je i apostole opomenuo: »Ko je među vama veći, neka bude kao manji.« Pa i poglavice apostola, sv. Petar i sv. Pavao, prednjače Klementu u tome po onoj (Ef. 6, 4): »Oci, ne razdražujte djece svoje, nego ih odgajajte u nauci i opomeni Gospodnjoj.«

U 38. poglavlju pisac spomenutu sliku o organskom tijelu našem primjenjuje na »sve tijelo naše u Kristu Isusu«. Nužno je uzajamno skladno sudjelovanje sviju udova prema položaju njihovu. Pomisao na našu prirodenu nemogućnost neka nas utvrdi u poniznosti i u zahvalnosti spram Boga. Ludo se naime neki uznose pred Bogom poput zlih anđela i onih oholica, kojih je naglo nestalo. Tu misao razvija Klement u 39. poglavlju.

U narednom 40. poglavlju sv. Klement prelazi od spomenutih slika organizirane vojske i organiziranog tijela na Bogom određene tipove starozavjetne t. j. na organski uređenu bogoštovnu i žrtvenu hijerarhiju odabranog naroda Božjega. Ovdje papa već izbliza smjera na buntovni povod nastaloj razmirici u Korintu. Zato ističe, kako je sam Gospodin sve žrtve i svete službe točno i skladno naredio po vremenu, mjestu i osobama, da se sve pobožno izvrši po sv. velji njegovoj. »Koji dakle u određena vremena prikazu žrtvene darove, naći će milost i spasenje, jer vršeći zapovijedi Božje, ne lutaju. Jer je Velikom Svećeniku povjerena posebna služba; svećenicima je pak određeno njihovo mjesto; a leviti imaju vršiti svoje službe. Opet je i iajik vezan iajihim zapovijedima.«

Premda te riječi i uredbu vrijede o Starom Zavjetu, to ipak papa Klement ove tipove izrijeком tumači s osobitim obzirom na Novi Zavjet i na konkretni slučaj Crkve Korintske. Zato veli dalje u 41. poglavlju:

»Svaki od nas, braćo, neka u svom vlastitom redu dobrom savješću Bogu omili u čestitosti, ne kršeći ustanovljeno pravilo svoje sv. službe. Ne prikazuju

se, braćo, žrtve sveudiljne, prosne ili za grijeha i prekršaje nego samo u Jeruzalemu; pa i ondje ne žrtvuju se na svakom mjestu nego samo u predvorju hrama na oltaru, *pošto su Veliki Svećenik i spomenuti liturzi žrtvu točno pregledali*. Koji pak učine nešto, što se ne slaže s voljom njegovom (t. j. Velikog Svećenika) smrću se kažnjavaju. Vidite, braćo, što smo veće spoznaje dostojno pronađeni, to smo većoj pogibelji izvrgnuti.«

Pripravivši tako duhove, Klement sad u 42. poglavlju već direktno razlaže nepovredivi ustav, što ga je sam Krist Gospodin dao svojoj Crkvi u Novom Zavjetu: »Apostoli nam postadoše vjesnici evanđelja po Gospodinu I. K., a Isus Krist bi poslan od Boga. *Krist dakle od Boga, i apostoli od Krista. Obadvoje se dakle zbilu u lijepom redu po volji Božjoj*. Primivši dakle zapovijedi i posve utvrđeni po uskrsnuću našega G. I. K., povjeroše riječi Božjoj i pod sigurnim nadahnućem Duha Svetoga izidoše, da propovijedaju evanđelje kraljevstva Božjega, što ima doći. Propovijedajući prema tome u pojedinim krajevima i gradovima, *namjestili bi prvijence obraćenika, pošto su ih duhom prokušali, za biskupe i dakone onima, koji će uzvjerovati*. A ta naredba nije novotarija...« Klement ovdje navodi Is. 60, 17 po prijevodu Sedamdesetorice kao proročanstvo o novozavjetnim crkvenim poglavarima, što ih tekst LXX zove τὸν ἀρχιερέα καὶ ἐπισκόπον. Konačno za potvrdu ove Božje naredbe papa Klement još spominje tipički izbor *Velikog Svećenika Arona* i čudesnu obranu njegovu procvatim njegovim prutom. Mojsije je to unaprijed znao, kaže Klement; ali da ne bukne buna u Izraelu, zato je tako postupao...

«I naši su apostoli, veli dalje, po G. N. I. K. spoznali, da će se poroditi prepirka o imenu episkopske službe; i baš poradi toga ... postavise gore spomenute (prvijence) i o tom narediše, da iza njihove smrti drugi prokušani muževi naslijede njihovu sv. službu.

Prema tomu Mi ovako sudimo: Nepravedno je njihove žrtvene službe lišiti one, što su ih apostoli ili po tom drugi odlični muževi uz privolu svekolike Crkve postavili, pogotovu kad su ti službenici besprijekorno služili stadi Krí-stovu u poniznosti... Jer ne će biti lak naš grijeh, ako protjeramo sa episkopske službe one, koji su sveto i besprijekorno prikazali žrtvene darove...

Ovim direktnim ukorom Korinćana prelazi papa Klement na posebno intenzivno nagovaranje srca i volje adresatâ u trećem dijelu svoga govora ili pisma (c. 45.—65). I tu divnim psihologijskim taktom odvraća puk od zajednice sa začetcima one bune; same pak buntovnike apostrofira i poziva, da velikodušno odu, kako bi se lakše uspostavio mir uz povratak nepravedno svrgnutih starješina u njihovu crkvenu službu.

Kraj sve blagosti svoje Klement ipak u svijesti svoga vrhovnog autoriteta kao *nanjesnik Božji* potiče Korinćane (pogl. 56.) na molitvu za grešnike, da se pokore »*ne volji Našoj, nego Božjoj*«, jer im on govori u ime Božje. Zato dalje i veli (pogl. 59.): »Ako se pak neki ne pokore onomu, što je *On (Isus Krist) po Nama rekao*, neka znadu, da će se zaplesti u veliku grjehotu, a Mi ćemo nevini biti od toga grijeha.« Tim ujedno izražuje svijest svoje *dužnosti*, da se on, još za života sv. Ivana apostola, autoritativno lati utišavanja te bure u dalekoj Crkvi Korintskoj. Konačno opet u veseloj nadi izjavljuje: »Razveselite ćete Nas, ako poslušate ono, što sma *Vam pisali po Duhu Svetomu*« (pogl. 63).

I doživio je papa Klement sjajan uspjeh svojom mudrom i snažnom poslanicom. To razabiremo iz pisma sv. Dionizija, bi-

skupa korintškoga papi Soteru oko g. 170. Dionizije hvali blagodati, primljene od Rimske Crkve, i osobito ističe uz pismo Soterovo i nezaboravno pismo Klementa I. Veli Dionizije, da jedno i drugo pismo čitaju na crkvenim sastancima, da se opomenu (*νομιμασθησάντων*, što latinski prijevod ovako tumači: *optimis praeceptis ac documentis abundabimus*.)²²

Dakle biskup Dionizije sa svom Crkvom svojom traži još i g. 170. stalne duhovne koristi iz čitanja toga pisma Klementova. što je svakako znak, da su Korinćani još tada u toj poslanici gledali izliv dužne pastirske brige; Euzebije pače svjedoči u svojoj »Crkvenoj Povijesti«:²³ »Ova od svih složno priznata velika i divna poslanica onamo od starih vremena pa i u naše se doba javno čitala u većini crkava.«

I drugi apostolski Otac, sv. Ignacije Antiohijski († oko g. 107.) već u naslovu svoje poslanice Rimljanima hvali ovu Crkvu nada sve druge i zove je *ἡ προκαθημένη τῆς ἀγάπης*. S obzirom na osobitost Ignacijevu, kojom on i drugdje konkretno shvaća riječ *ἀγάπη* (ljubav) o ljubaznoj zajednici, uvaženi patrolog Funk²⁴ prevodi taj izraz »predsjednica u savezu ljubavi«. Protiv protestantskoga shvaćanja »predsjednica u djelima ljubavi« Funk s pravom ističe, da se *προκαθημένη* svuda odnosi na mjesto ili društvo. Ali i u nezgodnoj hipotezi protivnika Funk veli: »Nema sumnje, a protestanti to većinom i priznaju, da on (Ignacije) u (pređašnjim) riječima *ἡ τῆς προκαθημένης* (koja predsjedatelj govori o primatu Crkve).«²⁵

I osobito poštovanje, što ga iskazuje Ignacije Crkvi Rimskoj, n. pr. u riječima: »Ne zapovijedam vam poput Petra i Pavla« (cf. 4, 3) očituje, da svetac ovoj Crkvi priznaje više od primata časti. Dok se kao ponajstariji biskup na Istoku smatra ovlaštenim drugim Crkvama udijeliti ozbiljne opomene i zapovijedi, te ih svom revnošću odvrća od krivovjerja, rimsku Crkvu samo moli, da ga ne liši krune mučeništva za Krista.

Dodat ćemo još svjedočanstvo sv. Ireneja († 202.) o moćnijem ili prečem preimućstvu Crkve Rimske. U spisu *Adv. haer.* III, 3. 2. piše on: »Predugo bi bilo u ovom svesku nabrajati nasljedstvo svih Crkava. Zato (spomenimo bar nasljedstvo) najveće i najstarije te svima poznate Crkve, koju su najslavnija dva apostola Petar i Pavao utemeljili i uredili u Rimu. I označujući onu predaju te ljudima navješćivanu vjeru, koja po nasljedstvu biskupa dolazi do nas; postidujemo sve one, koji kakogod, osim onako kako treba, sabiru (t. j. drže vjerske sastanke) ili iz samodopadnosti ili iz taštog slavohleplja ili u za-

²² Kirch, *Enchiridion fontium historiae eccl. antiquae*, 4. ed. n. 62.

²³ III, 16.

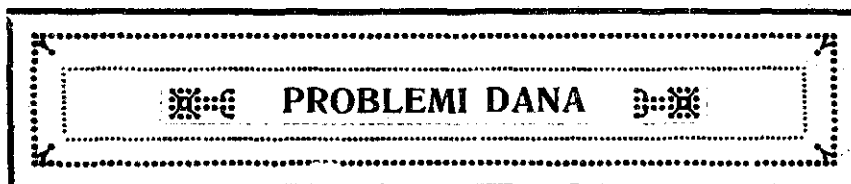
²⁴ *Patres Apostolici*, I, 253.

²⁵ Cf. Lightfoot ad hunc locum et Jülicher in *Gött. Gel. Anzeiger* 1894.

slijepjenosti i po krivom sudu. Jer s ovom se Crkvom poradi moćnijeg (prečeg potiore, Codex Claramont) preimućstva njezina, nužno ima složiti sve Crkva (ili svaka Crkva), to će reći: oni vjernici, koji su odasvud, jer su u njoj oni, koji su odasvud, vazda čuvali apostolsku tradiciju.²⁶ Izraz »vjernici koji su odasvud« aludira na grčko ime »katoličke Crkve« ili »katolika«, t. j. onih koji su »ubí óav τήν γήν« »po svoj zemlje« ili u »sveopćoj« Crkvi.

Tíme je Irenej ujedno priznao i nepogrešivost ove Rimske Crkve u stvarima vjere, jer će drukčije ne bi morala svaka Crkva s njom složiti.« Uostalom (ibid. III, 4, i) Irenej i izriječno ističe nepogrešivost sveopće Crkve katoličke, kad veli: »Ne treba nam kod drugih tražiti istinu, koju lako možemo uzeti od Crkve, jer su apostoli u njoj kanoni u bogatoj pohrani najpotpunije sabrali sve, što se tiče istine, da svaki, ko god hoće, uzme iz nje pilo života...«

Sve dakle badava! Mogu dr. Jakšić i protivnici primata tražiti razloge protiv njega, gdje hoće, ali u kršćanskoj predaji, koja je oduvijek vrijedila kao pravilo vjere (regula fidei), ne će ih naći. Ta je predaja od najstarijih vremena odjekom tek jedne božanske riječi: »Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam — Ti si Petar, i na toj stijeni sagradit ću Crkvu svoju!« (Mt. 16, 18.) I. P. Bock D. L.

CRKVA I KAPITALIZAM.

Općina uredništva: Ova je aktualna radnja čitana na akademiji, što je je priredila kongregacija sveučilištaraca (»Academica minor«) u Zagrebu dne 8. XII. 1933. slaveći svoju tridesetu godišnjicu. Radi velike savremenosti njezine držimo, da ćemo ugoditi cij. čitačima »Životu«, ako je ovdje iznesemo i pred širu javnost.

Sigurno nema danas mnogo pitanja, kojima bi se poklajnala tolika pažnja, kao pitanju socijalnom. Ali premda je interes ovako velik, a možda upravo zato, nema vjerovatno nigdje toliko nesuglasja i oprečnosti, koliko u pokušajima njegovog rješenja. Neprestano se gotovo pojavljuju ideologije novoga socijalnog poretka, od kojih je svaka, premda često stoje jedna naprama drugoj kao krajnji kontrasti, duboko uvjerena u jedinu ispravnost svojega programa. Sigurno nije posljednji uzrok ovoga